

*В.Г. Гончаренко,
доктор юридичних наук, професор,
академік Академії правових наук України
(Академія адвокатури України)*

Концептуальні питання правової реформи в Україні

Ключові слова: *влада, функції, повноваддя народу, місцеве самоврядування, верховенство права, Конституційний Суд, незалежність суддів, презумпція невинуватості, привілеї, прокурор, обвинувачення, юридична освіта.*

1. Соціально-економічні процеси в Україні, які накопичили останнім часом масу проблем, будучи *штучно* підсиленими, з неминучістю привели до принципового політичного рішення, втіленого в конституційному Законі від 8 грудня 2004 р., який виконав установчу функцію влади, спрямувавши державотворення в Україні в русло парламентсько-президентської форми правління. Цей епохальний акт волевиявлення народу стимулював концентрацію зусиль на дієву організацію і проведення правової реформи з переходом від епізодичних, несистематизованих і теоретично мало обґрунтованих спроб більш-менш суттєвого удосконалення окремих інститутів і процедур до концептуально зрілої, структурно гармонічної та узгодженої зі світовими кращими зразками, аналітичними дослідженнями практики і українськими народними традиціями динамічної моделі держави і права в їх системній обумовленості та взаємозв'язку і точній функціональній визначеності.

2. Виходячи із запропонованої нами методологічної позиції і спираючись на потребу створення і розвитку саме парла-

ментсько-президентської республіки, яка забезпечує баланс владних повноважень і корисне співробітництво представницьких органів та посадових осіб, високу ефективність управління, стабільність і прогнозованість розвитку економіки та соціальної сфери суспільства, ми зупинимось на нашому баченні низки складових правової реформи — від загального, теоретичного до окремого і особливого.

3. Перш за все, в конституційному руслі необхідно закріпити теоретично обґрунтований пріоритет людини в суспільстві і державі та суверенітет народу. Саме людині і народу повинно бути присвячено перші дві статті Конституції, в яких урочисто засвідчується, що 1а) людина в Україні від народження є господарем своєї країни, є вільною, рівноправною, сповненою гідності та всієї чеснот; 1б) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю; 2а) сувереном і єдиним джерелом та носієм влади є народ; 2б) народ здійснює свою владу безпосередньо та через своїх представників і органи державної влади та місцевого самоврядування; 2в) право

визначати і змінювати конституційний лад та устрій належить виключно народові.

Варто добре запам'ятати слова Марка Тулія Цицерона, що тільки те суспільство, в якому народ користується верховною владою, є істинним вмістилищем свободи.

Після утвердження цих основоположних позицій слід визначити Україну як республіку, що в міждержавних відносинах є суверенною, незалежною і позаблоковою, а у внутрішній політиці — демократичною і соціальною. З часом, за наявності для цього підстав, Україна може одержати ознаку правової держави. Нарешті, щодо держави повинно бути передбачено її обов'язок гарантувати утвердження і здійснення прав та свобод людини, відповідати перед людиною за свою діяльність, спрямовувати свої зусилля на забезпечення здоров'я, освіти, безпеки та добробуту народу.

4. Влада у загальному вигляді є можливість і здатність справляти визначальний вплив на діяльність і поведінку людей. Як складний соціальний феномен, вона має численні структурні та функціональні характеристики. Єдність, неподільність влади є одним із принципів її реалізації, втілення в реальні суспільні відносини. Оскільки влада за визначенням цілком і повністю належить народові, він не повинен ділити її з ким-небудь, бо інакше втрачається сам зміст, сутність суверенітету — його не можна мати частково. Лише народ, здійснюючи належну йому владу, визначає, як, яким чином забезпечити реалізацію свого національного, народного та державного суверенітету.

У той же час багатоплановість і динамізм влади вимагають передачі владних повноважень представницьким органам за умови унеможливлення узурпації влади завдяки створенню для цього механізму чіткого розмежування повноважень, нормативізацію взаємних стримувань і співробітництва. Тому

визначений в ст. 6 Конституції принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову (де сполучник “та” свідчить про вичерпний перелік елементів поділу) є недостатньо виваженим і являє собою перенесену без серйозного аналізу на сучасний ґрунт кон'юнктуру теоретичну побудову Дж. Локка та Ш. Монтеск'є, спрямовану проти абсолютної влади монархічної аристократії. У часи становлення капіталізму ця недосконала теорія була прогресивною, зараз — навпаки, створює умови для нестабільності, узурпацій, протистоянь, обмежує розвиток демократії.

5. Між тим реалізація влади вимагає функціонального розмежування. Поділяється не влада, а функції її здійснення. Тому до зазначеного переліку, який слід розуміти не як окремі *влади*, а саме як функції єдиної влади, необхідно обов'язково додати установчу і контрольну функції (цілком значущими є також інформаційна, організаційно-господарська і виховна функції влади). Тоді можна буде побачити, що, наприклад, Президент, прокуратура, Національний банк мають владні повноваження, чого не можна сказати за існуючої редакції ст. 6 Конституції. Більше того, жоден із представницьких суб'єктів влади не має чітко відокремленої та автономної функції. Президент, зокрема, виконує установчу (встановлює та ліквідує управлінські структури і посади), законодавчу (ініціює прийняття законів, промульгує чи ветоє їх), виконавчу (скасовує акти Кабінету Міністрів, видає Укази, розпорядження), судову (здійснює помилування засуджених), контрольну (дає доручення і перевіряє якість їх виконання) функції. Аналогічне становище мають й інші ланки державної влади.

6. Ідея повновладдя народу повинна чітко і недвозначно бути втілена в систему представницької влади, правила створення її окремих ланок, механізми контролю за нею і способи впливу. Тому необхідно встановити пряму виборність Президента, депутатів Верховної Ради

та рад всіх нижчих рівнів, губернаторів, суддів місцевих судів, причому всіх без винятку на альтернативній основі. Реалізуючи свою владу, народ шляхом загальнодержавного і місцевих референдумів та у інший спосіб за чітко виписаною демократичною процедурою повинен мати реальну можливість здійснювати імпичмент Президента і губернаторів, відкликати депутатів і суддів.

Такі питання життя країни, як визначення засад зовнішньої політики, встановлення та зміна державного ладу і державного устрою, а також вирішення питання про зміни території України можуть вирішуватися лише шляхом референдуму. Інші варіанти — посягання на суверенітет народу, узурпація влади.

7. Місцеве самоврядування повинно забезпечуватись зафіксованими в Конституції положеннями про заборону скасування вищими за рангом органами або посадовцями прийнятих місцевими органами рішень, якщо вони (рішення) є легітимними за змістом і процедурою прийняття, а також про залишення у місцевих бюджетах не менше п'ятдесяти відсотків від усіх фінансових надходжень до бюджету.

8. *Nihil quod est contra rationem est licitum* — ніщо не є законним, якщо воно суперечить розуму. В цьому давньоримському афоризмі міститься мудра настанова в сенсі *справедливого* регулювання відносин у суспільстві, адже право — це система наявних у даному суспільстві правових доктрин і цінностей та сформована на цій основі система загальнообов'язкових правил поведінки. Саме тому проголошений Конституцією принцип верховенства права є великим соціальним досягненням. Тут не можна не згадати висловлювання Жозефа Жубера, що існує право мудрого, але немає права сильного.

Проте, щоб в країні торжествувало право мудрого, треба визначити його нормативний зміст і *правила* застосування, адже ніхто не скасовував пресловутий

постулат *dura lex sed lex est*, бо інакше буде беззаконня і анархія, якщо не сказати більше. Тому в Конституції слід дати визначення цього принципу, критерії його розмежування з принципом законності, а в спеціальних законах, перш за все у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, чітко визначити принципову можливість приймати юридичні рішення не лише на основі букви закону, а й керуючись почуттям справедливості і здорового глузду. Це тим більше треба зробити, що практика останніх років йде шляхом ототожнення поняття верховенства права з революційною доцільністю. Таке в нашій історії вже було, і ми знаємо чим це закінчувалось. Слід теоретикам і практикам, політикам і юристам завжди мати на увазі, що, як сказав Ш.Монтеск'є, найжорстокіша тиранія — та, яка виступає під покровом законності і під прапором справедливості.

9. В системі правових інститутів особливо важливу, стабілізуючу роль повинен виконувати Конституційний Суд (КС). Визначення відповідності Конституції України законів та інших правових актів, що віднесено до завдань і повноважень КС, сприяє правильному і одноманітному застосуванню нормативних актів різних рівнів, мінімізує прояви недотримання законності і бюрократичного свавілля. І цю функцію КС слід зберегти і максимально зміцнити. Проте тут потрібне і принципове втручання законотворців, оскільки норми ст. 147 і 150 Конституції не відповідають канонам теорії права та конституційного права і піднімають КС на неприпустимий в демократичній державі рівень непорочного оракула, який до того ж явно узурпує апріорну компетенцію іншого суб'єкта в системі державної влади.

По-перше, складальники Конституції наділили КС правом автентичного тлумачення законів, відібравши це право у Верховної Ради (ВР), яка ці закони приймає. Вони сплутали один вид офіцій-

ного тлумачення закону (автентичного) з іншим видом офіційного тлумачення (легальним), в ієрархії нижчим, що є юридичним нонсенсом, бо роз'яснювати сенс сказаного повинна перш за все і головним чином та особа, яка є автором сказаного. Можна уявити собі анекдотичну картину, коли Голова ВР звертається до КС з проханням роз'яснити народу, що хотіла сказати ВР у прийнятому нею законі. Отже в ч. 2 ст. 147 та п. 2) ст. 150 Конституції України повинно бути зазначено, що КС здійснює офіційне *легальне* тлумачення Конституції України і законів України. У випадку, коли офіційне тлумачення прийнятого закону здійснила ВР, втручання КС у цей процес є зайвим. Так і хочеться нагадати слова Френсіса Бекона: “Судді повинні пам'ятати, що їхня справа — витлумачити закон, а не дарувати його”.

По-друге, рішення КС є остаточними і тому не можуть бути оскаржені. Таке звеличення і утвердження непогрішимості одного з органів держави (щось на зразок божественного мікадо) є неприпустимим, бо а) *erga humanum est* (людині властиво помилятися); б) “Хто ж єсть на світі, щоб був без гріха?” (Г.С. Сковорода); в) відверто порушується принцип стримувань і противаг в державному управлінні, який діє скрізь в Україні (правда, трохи не так, як би хотілося): Укази Президента може скасувати законом ВР, він може бути підданий імпичменту; закони, прийняті ВР, може ветоувати Президент; на рішення судів можуть приноситись апеляції та касації, навіть рішення Верховного Суду можуть бути оскаржені; тощо. Тому цю принципову невідповідність неодмінно слід усунути, встановивши екстраординарну процедуру скасування рішення КС. Можна запропонувати, як варіант, таку схему: гарант Конституції — Президент, маючи відповідні висновки не менше трьох незалежних українських експертів (докторів наук) та окрему думку, якщо вона є, судді (суддів) КС, направляє до ВР подання, завізоване Міністром юстиції і Генеральним прокурором. Після передбаченого Регламентом опрацювання цього подання в Комітетах ВР на пленарному засіданні кваліфікованою більшістю у 3/4 від загальної кількості депутатів (338 і більше голосів) може визнати рішення КС недійсним.

10. Вимагає прискіпливої уваги проблема незалежності суддів і підкорення їх лише закону. На перший погляд, вона цілком забезпечується правовими засобами: чітко встановлено статус суддів, їхню недоторканність, передбачено відповідальність аж до кримінальної за тиск у всіх видах на суддів та їхніх близьких, урочисто проголошено, що судді приймають рішення на підставі незаперечно встановлених в умовах змагального процесу фактів і свого внутрішнього переконання. Все це, на думку законодавця, повинно забезпечити принциповість і неупередженість суддів, зняти корупційні залежності і уберегти їх від носіїв “телефонного права”.

Проте непрямий величезний тиск на суддів, який здійснюється з неминучістю зміни дня і ночі, практично зводить нанівець всі законодавчі частотоли. Справа в тому, що суддів по одному на кожне вакантне місце підбирає і готує Міністерство юстиції (залежність № 1), перевіряє знання претендентів і приймає рішення про рекомендацію на посаду по одному на кожне вакантне місце Вища рада юстиції (залежність № 2), призначає суддів на посаду або Президент (на 10 років), або Верховна Рада (на все життя)(залежність № 3), квартиру судді треба випрошувати (саме так!) у місцевих властей (залежність № 4), фінансуються суди (зарплата, ремонт, транспорт, оргтехніка, канцтовари тощо) Судовою адміністрацією (залежність № 5 — супер). Цього неповного переліку цілком досить, щоб побачити доцільність для забезпечення незалежності суддів у відправленні правосуддя від негативних зовнішніх впливів, крім існуючих досить виважених правових гарантій, введення низки реорганізацій,

зокрема: (α) встановити обрання населенням строком на 10 років і обов'язково на альтернативній основі всіх суддів, які за статусом можуть розглядати справи у першій інстанції; (β) ліквідувати Судову адміністрацію як орган, котрий створює відносини *залежності*, коли господарська, а непрямо — і виробнича діяльність судів багато в чому підпорядкована волі виконавчої бюрократії; (γ) ввести в державний бюджет України *кожний* суд окремим рядком, що зніме найменшу фінансову залежність судів від чиновницького апарату; (δ) запровадити порядок, за яким суддям надавалося б житло із спеціального фонду зразу ж після обрання на посаду і без всякого втручання у цей процес чиновників.

Всі зазначені заходи в сукупності створюють матеріальні умови і психологічну атмосферу незалежності суддів, зміцнюють їхнє стремління вершити правосуддя по справедливості і неупереджено, бо упередженість суддів, як сказав Жан-Жак Руссо, є найнебезпечнішим підводним каменем для правосуддя.

11. Величезним надбанням людства в сенсі торжества справедливого правосуддя є впровадження в мереживо кримінального судочинства презумпції невинуватості. Ще в давньоримському суспільстві непохитно стояв етико-правовий принцип, що *in favorem vitae, libertatis et innocentiae omnia praesumuntur* (усе презюмується на користь життя, свободи і невинності). Нам треба піднести цей принцип до рівня загальнодержавного, він повинен діяти на повну потужність і у всіх його проявах, а саме: кожна людина для суспільства є чесною і ніхто не має права безкарно назвати її винуватою чи злочинцем, чи злодієм, чи модним зараз в устах недоторканих державних діячів словом “бандит”, бо, як сказав Марі Франсуа Аруе (Вольтер), чесну людину можна переслідувати, але не збезчестити. Винуватою людина (а отже — злочинцем) може бути визнана лише обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Крім того, і це не менш важливо, кожен сумнів повинен тлумачитись на користь обвинуваченого, і якщо цей сумнів не усунутий неспростовними доказами і законним шляхом — обвинувачений має бути виправданим; тягар доказування (*onus probandi*) повинен лежати тільки на обвинувачеві, а обвинувачений ні за яких обставин не може бути поставлений перед необхідністю доводити свою невинуватість, адже з давніх часів аксіоматичним є положення, що *actore non probante reus absolvitur* (обвинуваченого *виправдано*, якщо обвинувачення не довело своїх тверджень); недоведена винуватість без всяких обмовок повинна офіційно визнаватись *доведеною* невинуватістю.

До цього сонму загальноновизнаних у всьому світі правил примикає виключної юридичної і особливо етичної ваги незаперечне правове положення про те, що колись засуджена судом особа, з якої офіційно знято судимість або щодо якої сплинули строки давності (що без додаткових процедур автоматично знімає судимість), є такою, що не має судимості, підкреслимо — не *вважається* такою, а є такою. В зв'язку з цим і необхідністю справжнього утвердження принципу презумпції невинуватості у кримінальному процесі і житті громадянського суспільства слід найрішучішим чином викорінювати аж до відправлення у відставку чиновників, правоохоронців, політиків, які роблять заяви про чийсь вчинені злочини або минулі судимості, коли для цього немає законних підстав чи такі підстави зникли. Інакше про правову державу і дотримання прав людини годі й мріяти.

Реформуючи правову систему, не можна залишити поза увагою і конституційне визначення презумпції невинуватості, коли в ст. 62 проголошується, що “особа *вважається* (підкреслення наше. — В.Г.) невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено

обвинувальним вироком суду”. Таке формулювання, яке, на перший погляд, здається переповненим гуманізмом і торжеством прав людини, насправді призводить до абсурдного висновку, що всі люди в Україні лише вважаються невинуватими, якщо вони навіть дійсно ні у чому не винні, не скоювали ніяких серйозних правопорушень, а тим більше — злочинів. Цей принцип у Конституції та в інших актах повинен мати точну редакцію: “Ніхто не може бути визнаний винуватим у вчиненні злочину...інакше як за вироком суду...”. Крім того, треба обов’язково додати, що вирок, за яким особу визнаною винуватою, вже набрав сили закону, бо до розгляду справи в апеляційній інстанції або до збігу часу подачі апеляції вирок не може виконуватись, а особа ще не є винуватою.

12. Тяжким і ганебним тягарем, який не лише ображає народ, а й роз’їдає суспільну мораль, є привілеї. Як геніально просто визначила Марі Ебнер-Ешенбах: привілеї є найзаклятішим ворогом права. У кожного депутата і чиновника перед очима повинно постійно яскравими літерами висвітлюватись це сторічної давнини висловлювання австрійської письменниці. Але тут, крім цілком зрозумілих негативних емоцій і обурень, виникає низка рафінованих юридичних запитань, які в руслі правової реформи треба вирішувати негайно і одночасно. Мова, безумовно, не йде про необхідні і обґрунтовані преференції, якими резонно користується держава для розвитку економіки та соціальної сфери. Ми маємо на увазі чванливі, гидко корисливі і знущальні у своєму цинізмі привілеї, якими нагородили себе, своїх близьких і необхідні для себе прошарки чиновництва представники влади (представники народу!). Ось, наприклад (схематично): а) надвисокі зарплати на фоні зарплат досить скромних, якщо не сказати більше; б) персональні автомобілі з обслуговуючим персоналом в масових масштабах; в) спеціальні автомобільні

номери, сирени, маячки тощо без усяких правових підстав; г) звільнення від сплати податків; г) крім необхідних офіційних урядових резиденцій, величезна кількість державних дач для всякої навколоурядової шпани; д) спеціальні господарські підприємства; е) спеціальні санаторії за державний кошт; є) спеціальні буфети і їдальні з наднизькими цінами; ж) надання у власність розкішного житла за рахунок держави; з) надмірне (до непристойності) пенсійне забезпечення і допомога “на безробіття”; и) необмежені закордонні відрядження, які нагадують туристичні прогулянки; і) спеціальне (особливо комфортне) безоплатне амбулаторне, лікарняне й санаторно-курортне обслуговування; ї) укорінене “право” визначально прямо чи опосередковано впливати на прийняття судових і виконавчих рішень; к) навчання дітей у найкращих вузах України на безоплатній основі. Можна було б наводити й інші права і свободи, які доступні далеко не всім громадянам України. Слід особливо підкреслити, що ці права і свободи реалізуються відносно невеликим числом людей за рахунок інших, які створюють матеріальні блага і платять податки. Видатний німецький публіцист і критик ХІХ століття Карл Людвіг Берне писав: “Немає людини, яка не любила б свободу; але справедливий вимагає її для всіх, несправедливий — лише для себе”. Правова реформа в Україні буде мало привабливою без рішучого впровадження в життя цієї ідеї.

13. Особливої уваги вимагає реформування кримінального судочинства, оскільки саме тут зі всією гостротою постає питання про захист прав людини. Можна побачити кілька важливих концептуальних проблем, які повинні вирішуватись з позицій загальної теорії права, сучасних ідей конституціоналізму і усталених засад вітчизняного кримінального судочинства, не ігноруючи, звичайно, досягнення світової юридичної науки і практики відправлення правосуддя. Потрібно системно вирішувати питання

принципів кримінального процесу, його функцій, суб'єктів доказування і учасників процесу, забезпечення рівності сторін, меж змагальності, джерел і допустимості доказів, досягнення об'єктивності досудового слідства і судового розгляду та багато інших. Ми зупинимося на двох принципових питаннях виключної теоретичної ваги і практичного значення: порушення кримінальної справи і меж функції обвинувачення.

Кримінальний процес за своєю сутністю є процесом обвинувальним і починається з порушення кримінальної справи проти конкретного чи гіпотетичного суб'єкта. Без акту порушення справи не може бути розслідування, а далі — і судового розгляду. Таким чином, цей акт є офіційним початком здійснення обвинувальної функції судочинства, яку від імені держави може виконувати лише прокурор. В той же час за діючим КПК порушувати кримінальні справи, крім прокурора, мають право (і обов'язок!) ще слідчі чотирьох відомств та десять органів дізнання, які розпочинають обвинувальну функцію процесу. На перший погляд, все привабливо, бо начебто спрямовано на ефективну боротьбу зі злочинністю. Проте, насправді така ватага обвинувачів — чистісінької води породження тоталітаризму, який офіційно заохочує неприпустиме в демократичному суспільстві погано контрольоване різнокаліберне кримінальне переслідування.

Така ситуація створює великі випробування для принципу об'єктивності, бо підступна професійна деформація пригнічує почуття неупередженості і, помножена на масу чинників, концентрується в глибоко аморальному "захисті честі мундира", причому, на жаль, не завжди гідним чином. Особа, яка порушила кримінальну справу і сама її розслідує, дуже рідко здатна у разі хиткості обвинувачення визнати свою помилку і закрити справу. Тому-то наша практика рясніє випадками масових порушень

кримінальних справ прокурорами, слідчими, органами дізнання, за результати завершення яких практично ніхто не відповідає. Але тут справа далеко не в емоціях. Теорія права, логіка судочинства і світова практика вимагають, щоб в демократичній державі порушувати кримінальні справи (за сигналами, поданнями, матеріалами) міг тільки один представник народу — прокурор. Саме він, якщо є підстави, порушує кримінальну справу, наглядає за законністю її розслідування, складає обвинувальний висновок, підтримує обвинувачення в суді, сповідаючи єдино можливу в судочинстві релігію — справедливості і охорони прав людини.

На підставі викладеного робимо висновок, що ні особа, яка провадить дізнання, ні слідчий, ні суддя не можуть бути сторонами в процесі, здійснюючи об'єктивне, повне і всебічне дізнання, досудове розслідування, судовий розгляд.

14. Виходячи з постулату про обвинувальний характер нашого кримінального процесу і приймаючи за істину цілком логічний висновок про те, що обвинувачення починається з порушення кримінальної справи прокурором, який зразу ж ex officio стає обвинувачем, ми констатуємо наявність безперервної функції обвинувачення від порушення справи до обвинувального вироку суду (вона може зникнути за певних умов у разі відмови прокурора від обвинувачення або постановлення виправдувального вироку). Проте, в Конституції України серед повноважень прокуратури називається "підтримання обвинувачення в суді" (ст. 121) і ні слова не говориться про інші стадії процесу. Складається парадоксальна ситуація, коли йде обвинувальний процес, який іноді триває до судового розгляду роками, а обвинувача немає! До речі, якщо немає обвинувача, то не повинно бути і захисника.

Цю законодавчу безглуздість намагаються врятувати такими ж теоретичними і законодавчими недолугостями,

відводячи на досудовому слідстві роль обвинувача слідчому і відносячи його до сторони обвинувачення, не дивлячись на те, що за законом слідчий зобов'язаний рівною мірою сприяти і обвинуваченню, і захисту в досягненні істини. Крім того, твердять, що закріплений в Конституції і КПК принцип змагальності діє лише в суді, розуміючи його як змагання обвинувача і захисника в суді, в той час як змагальність є принципом кримінального процесу, а не лише судового розгляду, і тому змагальність означає протиборство обвинувального і захисного начал процесу (діалектика!), яке починається зразу ж після порушення кримінальної справи. Тільки таке розуміння і законодавче закріплення обвинувачення і змагальності може сприяти справжньому захисту прав і свобод людини.

15. Розглядаючи питання реформування кримінального процесу, не можна залишити без реагування настійливі пропозиції і досить рішучі кроки щодо створення так званого Національного бюро розслідувань або Слідчого комітету. Необхідність створення НБР або СК як центрального органу виконавчої влади аргументується потребою координації функцій слідства в єдиному державному органі і забезпечення незалежності слідчих від впливу адміністративних структур, реалізації повноважень слідчого виключно на правових засадах, що сприятиме підвищенню ефективності слідства та більш чіткому дотриманню процесуальних прав особи під час його провадження. Інша пропозиція з додатковим аргументом про необхідність посилення боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади зводиться до створення НБР для розслідування особливо важливих справ, не ліквідуючи слідчі апарати відомств.

Такого роду пропозиції не витримують критики, бо слідчі органи ніяким чином не можуть належати до виконавчих структур, оскільки досудове розслідування є елементом кримінального

судочинства, правосуддя. Теоретично можна СК підпорядкувати Верховному Суду або виділити в окрему конституційну організацію на зразок прокуратури. Але практично така рокировка нічого не дає, а виділення в окрему ланку видається сумнівним через відсутність у правосуддя функції розслідування. СК більше тяжіє функціонально і організаційно до інквізиційного, а не до змагального процесу. Одне тільки запитання заводить в тупик: Хто буде призначати слідчих в СК? Може, Верховна Рада? Може, Президент? Якщо так, то слідчий із самостійного перетворюється на недоторканного, бо прокурорський нагляд за слідством перетвориться на фікцію. Що ж до другого варіанту, то він скоріше спрямований на можливість нічим не обмеженого тиску на вищих чиновників, а особливо — на політичних супротивників або неугодних, ніж на упорядкування розслідування важливих справ. Досить поставити лише кілька запитань, щоб побачити явну недосконалість запропонованої новації: Хто призначатиме слідчих НБР? Хто визначатиме належність справи до компетенції НБР? На яких засадах буде здійснюватись співробітництво між НБР і звичайними слідчими органами?

16. Правова реформа не матиме майбутнього, якщо не реформувати вищу освіту і, зокрема, вищу юридичну освіту і деяким чином юридичну науку. Торкнемося лише кількох принципових положень організаційного і методичного планів.

По-перше, освітньо-професійні програми вищої освіти (ОПП) повинні містити мінімальні обсяги навчального часу, які можуть забезпечити виконання вимог навчальних програм, а не абсолютні цифри, встановлені часто волюнтаристськи, як це є зараз, що дасть вузам можливість мати своє обличчя, а стандарти із зашморгів стануть розумними орієнтирами.

По-друге, в розділі ОПП "Нормативні навчальні дисципліни" необхідно змі-

нити ієрархію циклів, враховуючи їхню важливість для підготовки професіоналів, а саме: цикл фундаментальних професійно-орієнтованих дисциплін; цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, скоротивши їх необхідний перелік; цикл вибіркових професійно-орієнтованих дисциплін; цикл дисциплін вільного вибору вузу; цикл дисциплін вільного вибору студента.

По-третє, надати право вузам встановлювати назви навчальних дисциплін за рішенням вчених рад та визначати обсяг годин для навчальних дисциплін, не виходячи за межі мінімальної кількості, встановленої ОПП.

По-четверте, рішення зрівняти в правах державні і приватні вузи у відповідності з конституційним принципом рівності всіх форм власності в Україні, похоронивши назавжди висловлювання деяких князів від освіти про переваги державних закладів освіти над приватними. Маємо на увазі, звичайно, приватні вузи, які одержали найвищий рівень державної акредитації. Як можна пояснити інакше, як не зневагу до Конституції, існування явно дискримінаційної норми, за якою приватні вузи сплачують податки з доходів (не з прибутку!), а державні вузи з прибутку, одержаного за навчання студентів на контрактній основі (понад 50% від загального числа студентів), податків не платять зовсім? Може законодавцям і міністрам, заклопотаним проблемою щонайбільшого наповнення державної казни, нагадати, що діти в Україні (а це її майбутнє!) мають однакові права і не

поділяються на державних і приватних?

По-п'яте, існуючу у нас шестичленну систему вищої освіти і наукових ступенів (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр, кандидат наук, доктор наук) реформувати принаймні для правознавців, вилучивши з цього ряду молодшого спеціаліста і спеціаліста. Готувати бакалаврів необхідно чотири роки за програмою нинішнього спеціаліста (дещо її скоротити), вважати бакалаврський рівень повною вищою освітою з правом обіймати переважну більшість юридичних посад, впровадити дворічну магістратуру (заочно — три роки), ввести вступні іспити до магістратури, замінивши нею аспірантуру, скасувати екзамени кандидатського мінімуму, встановити перелік посад, які можуть обіймати особи, що мають науковий ступінь магістра права (інакше магістратура не має ніякого сенсу, крім бирки і згаяного часу), підготовку і захист магістерської роботи проводити за правилами підготовки і захисту нинішніх кандидатських робіт. Таким чином, схему можна представити так: бакалавр (неодмінно) — магістр права, доктор права (особливі кваліфікаційні рівні) — професор, доктор права (виключний кваліфікаційний рівень).

17. Слід провести рішучу ревізію законів, максимально скоротивши їхню кількість та систематизувавши їх, прибрати колізії і прогалини, невідповідності Конституції, пам'ятаючи слова мудреця Вольтера: "Численність законів у державі є те ж, що велика кількість лікарів: ознака хвороби і безсилля".

Список літератури:

1. Гончаренко В. У чагарниках влади // Український юрист, 2003, № 6.
2. Гончаренко В. Не судити, а розсуджувати // Український юрист, 2003, № 10.
3. Гончаренко В. Раз — та гаразд! // Український юрист, 2003, № 11.
4. Гончаренко В.Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України // Вісник Академії правових наук України, 2003, № 2(33)-3(34).
5. Гончаренко В. Загубився обвинувач // Український юрист, 2005, № 6.
6. Гончаренко В. У семи няньок... // Український юрист, 2005, № 7.

7. *Гончаренко В.* Абсолютна істина чи глухий кут? // Український юрист, 2005, № 8.
8. *Гончаренко В.Г.* Onus probandi в контексті процесуальних функцій і етики спілкування // Вісник Академії адвокатури України, 2005, вип. 4.
9. *Гончаренко В., Сегай М.* Наукова рецензія на “Ненаукові нотатки” // Право України, 2006, № 2.
10. *Рабинович П.* Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького суду та Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України, 2006, № 1.
11. *Розовский Б.Г.* Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса. — Луганск: РИО ЛАВД, 2004.
12. *Чангули Г.* Единый следственный аппарат не нужен // Именем закона, № 37 (сентябрь 1992 года).

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы системного проведения правовой реформы в Украине с изложением конкретных предложений по внесению изменений в Конституцию Украины и с определением понятий власти и верховенства права, внедрению подлинного применения принципа презумпции невиновности, определению полномочий Конституционного Суда, обеспечению независимости судей, ликвидации привилегий, реформированию уголовного судопроизводства и юридического образования.

SUMMARY

The article tackles the issues of systemic implementation of legal reform in Ukraine with the description of specific suggestions on the introduction of certain changes to the Constitution of Ukraine along with the definition of notions of law and superiority of law, the implementation of true principle of presumption of innocence, defining the powers of the Constitutional Court of Ukraine, liquidation of privileges, reforming of the system of criminal court proceedings and the system of legal education .

Отримано 24.04.06